

OSMANLI ELÇİLERİNİN RESM-İ KABUL PROTOKOLLERİ

I - GİRİŞ

Osmanlı diplomasisinin en önemli kaynaklarından birisi de, Osmanlı elçilerinin sefâretlerini rapor eden sefâretnâmelerdir. Sefâretnâmeler edebî tür açısından, seyahat günlüğü, hatırat (*Memoiren*) ve muhtevaları sadece politik yazılardan oluşanlar (*Memoranden*) olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilirler¹. Muhtevaları politik yazılardan oluşan sefâretnâmeler, daha ziyade gönderildikleri ülkenin sosyal, iktisâdî ve askerî yapısı hakkında bilgi verdiklerinden, bu eserlerde sefâret yolculuğu, elçi olarak buldukları ülkede edindikleri intibalar ve sefâretle alakalı görüşme ve ziyaretler hakkında malumat bulunmamaktadır². Hatırat ve seyahat günlüğü şeklinde yazılan sefâretnâmelerde ise, Osmanlı elçisinin göreve tayinini, gidecekleri ülkenin hükümdârına teslim edecekleri hediyelerin ve mektupların teslim alınışını, İstanbul'dan ayrılışlarından geri dönünceye kadar olan yolculuklarını, gittikleri ülkede yaptıkları ziyaretler, görüşmeler ve edindikleri intibalar tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Bu yüzden bu eserler kültür ve diplomasi tarihi açısından daha zengin malumata sahiptirler.

Mevcut sefâretnâmeler incelendiğinde, Osmanlı elçilerinin sınırlarda nasıl mübâdele olduklarını, gönderildikleri ülkenin pâyitahtına nasıl girdiklerini ve yabancı hükümdarlar nezdinde yaptıkları resm-i kabul merasimlerini (*Audience*) nasıl icra ettiklerini de tafsilatlı bir şekilde öğrenmekteyiz.

Osmanlı elçilerinin sefâret yolculuğu esnasında, gerek maiyyetlerine verilen tercümanlar ve askerler ve gerekse mübâdele yerinin tespiti hususunda ne derece belirleyici olduklarını ve bu hususlarda ne derece muvaffak olup olmadıklarını yine sefâretnâmelerden ve tarihi eserlerden öğrenmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin *Osmanlı-Merkeziyetçi* dışpolitika ve diplomasi anlayışı, Osmanlı elçilerinin sefâret görevleri esnasındaki tutum ve davranışlarına da yansımış ve bu belirleyicilik özelliği ve hiç bir

¹ Karamuk, Gümeç, *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbricht als Zeugnis des Osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformaera unter Selim III.*, Bern-Frankfurt 1975, s.123.

² Bu tür sefâretnâmelere daha ziyade, 1792 yılında daimi elçiliklerin tesisinden sonra rastlanmaktadır, ancak, bundan önce de bu tür sefâretnâmeler mevcuttur; meselâ, 1730 yılında Sultan I. Mahmud'un cülûsunu tebliğ için Avusturya'ya gönderilen Mustafa Efendi'nin Sefâretnâmesi bu türden bir eserdir.: Sanaç, Fuat, *Der Gesandtschaftsbericht Mustafa Efendis über die Gesandtschaftsreise nach Wien im Jahre 1730/31*, Doktorâ tezi, Wien 1992.; Unat, F. R., *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri (OSS)*, neşr.: Prof.Dr. B. S. Baykal, TTK. Yay., Ankara 1992, s.65-68.

devleti Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye ile eşit haklara haiz muhatap görmeme tavrı, yabancı devlet hükümdarları nezdinde yapılan resm-i kabul merasimlerinde de kendini göstermiştir. Bu hususlarda münakaşalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıktığı gibi, Osmanlı diplomatlarının istemedikleri ve şart koşulan resm-i kabul protokolleri de mevcuttur³.

Yabancı ülkede yapılan merasimleri üç ana başlık altında özetlemek mümkündür: *Birincisi* ; sefâret heyeti, gidecekleri ülkenin payitahtına müretteb alay ile girişinde yapılan merasim, *ikincisi* ; sefâret heyeti için payitahtta hazırlanan konaklara yerleştikten sonra, o ülkenin hükümdarı nezdinde elçinin getirdiği hediyelerin ve namelerin teslimi için yapılacak olan resm-i kabul töreni, *üçüncüsü* de; sefâret heyetinin âsitâne-i sâ'âdete dönme yolculuğuna başlamadan önce, Sultana götürmesi gereken hediye ve cevâbî mektupları (*recredential*) teslim aldığı son resm-i kabul.

II - PAYITAHTA GİRİŞ TÖRENİ

Osmanlı Devleti, sefâret heyetlerinin ihtişamına çok önem vermekteydi, hattâ devletin mâli yönden pek iyi durumda olmadığı zamanlarda bile bunu ihmal etmiyordu. Bu yüzden, gönderildikleri ülkenin pâyitahtlarına girişi büyük debdebe ve tantana ile yapıyorlar ve devletin ihtişamını göstermek için hiçbir hususu ihmal etmiyorlardı⁴. Yabancı devlet adamlarının şehre giriş için teklif ettikleri protokolü kabul etmiyorlar ve sefâret alayını kendi istedikleri şekilde tertib ediyorlardı⁵. Hemen hemen bütün sefâretnâmelerde, şehre nasıl girildiği, sefâret alayının nasıl tertib edildiği hakkında geniş malumat bulunmaktadır. Bu tarif ve tasvirler incelendiğinde, elçilerin şehre girmeden önce konakladıkları son konaklama yeri olan şehirde, kendilerine kral tarafından başvekil veya yüksek rüteli bir asker gelerek, elçiye kralın selamını tebliğ ettikten sonra onu payitahta davet ederdi. Pâyitahta girer iken, alayın tertip edilmesi hususunda Osmanlı elçilerinin hassasiyetini bilen ülkeler, alayı istedikleri gibi düzenleyebileceklerini de

³ İstisnâî davranışlarda da, Osmanlı diplomatlarının istemedikleri davranışları yapmalarındaki ana gaye, yine Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin menfaatlerini kollamak olmuştur. Bu konuda A. Refik Altınay, Zülfikar Paşa'nın mükâleme takriri ile alakalı yazısında şunları ifade etmektedir; "*Devlet-i Aliyye işlerinin geri bırakılmasına sebep olmamak için, yerinde karar verilen münasip durum üzerine hareket etmek maksadına aykırı düşmek*" istemedi.; Altınay, A. Refik, *Alimler ve Sanatkarlar*, Kültür Bak.Yay., Ankara 1980, s.201.; Unat, OSS. neşr. Prof.Dr. B. S. Baykal, TTK Yay. Ankara 199, s. 49-51.

⁴ a.g.e., s.38

⁵ a.g.e., s.48. 1720 yılında Viyana'ya gönderilen İbrahim Paşa'nın sefâretnâmesinde, Avusturyalılar, şehre girerken dergâh-ı alî yeniçerilerinin elçinin arkasından yürümelerini ve tüfenklerini yukarıda değil aşağıda tutmalarını istemişler, ancak bu istek kabul edilmemiştir.; Refik, Ahmet. *Paşaroğça Muahedesinden sonra Viyana'ya sefir izamı*, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, sayı:40, s.219. Buna mukabil, İstanbul'a gelen yabancı elçilerin şehre girişlerinde bayraklarını açmaları veya askeri bando kullanmaları her zaman mümkün değildi. Bazan askeri müziğe müsaade edilirken, ayraklarını açmalarına izin verilmezdi.; Spuler, Bertold, *Die europäischen Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739*, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, reslau 1936, XI. Cilt, Heft:3-4, s.180-181.

ifade ederlerdi. Çoğu zaman kral kendi arabasını elçinin binmesi için gönderdiği vaki olduğu gibi⁶, bazan da, elçiyi pâyitahta davete gelen devlet adamları onların neye ihtiyaçları olduğunu sorar ve genellikle ata ihtiyaçları olduğundan, bu arzuları kraliyet atlarından temin edilirdi⁷. Mürettep alayın, sefâret heyetinin pâdişâhın huzurunda yapılan merâsimin aynı olmasına özenle dikkat edilirdi⁸.

Bazı sefâretnâmelerden, merasimle payitahta giren sefâret heyetinde bulunan asker ve pehlivanların türlü gösteriler sergilediklerini, alayın zengin bayraklarla süslendiğini, mehter eşliğinde askerlerin tekbir getirdiklerini ve silahlı olduklarını, ayrıca bazı görevlilerin de seyircilere içecek şeyler dağıttıklarını öğrenmekteyiz⁹. Bu merasimler yabancı ülke insanların son derece ilgisini çektiğini yine sefâretnâmelerden öğrenmekteyiz. Bu konuda Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin sefâretnâmesinde şunlar anlatılmaktadır:

“Bizler ise bahr ile gelüp, bizde alay göstermek esbâbı kemâyenbağî müheyyâ değil iken, avn-i Bârî ile : “ Paris şehrinde böyle müzeyyen alay olmamışdır.” deyü ikrâr u itirâf eylediler”.

III - RESM-İ KABUL (audience)

Mürettep alay ile şehre giren sefâret heyeti konaklarına yerleştikten sonra, bir kaç gün dinlenmeleri için beklenirdi. Osmanlı Devleti'nin söz konusu ülke ile ilişkilerinin iyi olmadığı anlarda, daha doğrusu, muhatap ülkenin dış politikadaki pozisyonu Osmanlı Devleti'nden daha iyi bir konumda olduğunda, elçilerin gerek şehre giriş protokollerinde ve gerekse resm-i kabul protokollerinde büyük zorluklar çıkarılır ve bu dinlenme günleri daha da uzayabilirdi¹⁰.

Bir kaç gün geçtikten sonra elçiyi konağında ziyarete gelen genellikle başvekilin görevlendirdiği ve yüksek rütbeli bir devlet adamı, elçilerin kudûmünü terhîb ve makamlarını tebrîk eder ve resm-i kabulün ne zaman olacağını tebliğ ederdi. Aynı

⁶ 1665 yılında Viyana'ya gönderilen Kara Mehmed Paşa'nın sefâret heyetine sefâret kâtibi olarak katılan Evliya Çelebi'nin seyâhatnâmesinde, bu konu ile alakalı şu bilgiler verilmektedir: “Çünkü ale's-sabah oldı, Paşa'ya başvekil ve Başkomsar ve ikinci vezir huzûr-ı paşaya gelüp, yer öpüp, Çasar size selam itdi; buyurun, cümle murâdnuz üzre alayınız olsun, deyü kraldan bir cevâhîrli ve sekiz atlı bir Hinto araba getürdüler kim hakkâ ki, Çasar krala mahsus araba-i murassa'dur kim gören âdemin dideleri hîrelenir. Hemân Paşa, ben arabaya bînmem ve biz Osmanlıyuz bizüm mu'tadımız küheylân atlara binüp, cidrid oynayup gazalara gitmekdür. Bizüm İstanbul'da böyle arabalara avratlar biner, bize lâzım degildir.” ; Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi, İstanbul 1978, VII. Cilt, s.185-190.

⁷ Uçman, Adullah, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefâretnâmesi, Tercüman 1001 Temel Eser, s.40-42.

⁸ Unat, OSS, s.38.; Aktepe, M., Mehmed Emni Beyefendi(Paşa)'nin Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi, TTK.Yay., s.58-59.; Atsız, Bedriye, Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefâretnâmeleri, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s.20-22.; Savaş, A. İ., Der Gesandtschaftsbericht des Mustafa Hatti Efendi über die Gesandtschaftsreise nach Wien, Doktora Tezi, Wien 1989, s.160-161.

⁹ Evliya Çelebi, a.g.e.

¹⁰ Geniş bilgi için bk.: Refik, Ahmed, Alimler ve Sanatkarlar, s.199-203.

zamanda, resm-i kabulün ne şekil olacağını ve bunu kendilerine yazılı olarak vermesini rica ederdi. Resm-i kabulün şeklinin dikte ettirildiği¹¹ ve ettirilmek istendiği zamanlar da olmuştur, ancak bunu şiddetle reddeden elçiler de vardır. Bu konuda 1740 yılında Rusya'ya gönderilen Mehmed Emni Paşa'nın sefâretnâmesinde bu hususla alakalı aşağıdaki ifadelere rastlamaktayız:

".....sır-kâtibi nâm tercümân nezd-i hâkire gelüp, Çariçe ile mülâkât keyfiyetini dermiyân ve zu'mularınca rüsûm-ı devletlerin beyân etmeye sürû' idiüp, France (Fransa) ve Nemçe (Avusturya) ve Acem (İran) devletlerinden, sefâret-i kübrâ ile vürûd idenler, tebliğ-nâme için imparator ve imparatoriçemüz ile arza girdüklerinde, pâdişâhımız taht üzerinde kâ'id iken elçiler üç kerre zemûn-bûs olup, ba'dehû takbîl-i yed iderler ve getürdükleri nâmelerini taht yanında kâ'im olan vezîri vekiline teslim iderler." deyü i'lâm ve: "Siz ne vechile mülâkât idersüz? deyü isti'lâm eyledüklerinde:" Ben Siziün tarif eylediginiz kânun ve rüsûmı fehm itmem; ancak bizüm ne gûne mülâkâ olacağımızı sizlere ifhâm edeyim."¹² diyerek kendi resm-i kabul protokolünü onlara kabul ettirmiştir.

1748 yılında Viyana'ya orta elçi olarak gönderilen Mustafa Hattî Efendi'nin¹³ sefâretnâmesinde de bu olay tafsilatlı bir şekilde izah edilmektedir; elçi Hattî Efendi Viyana'da kendisi ve maiyyeti için hazırlanan konağa¹⁴ yerleştikten sonra, mutad olduğu gibi bizzat başvekil kendisine gelmiş ve resm-i kabulün nasıl olacağı hakkında bilgi istemiş ve kendinden önceki Osmanlı elçilerinden İbrahim Paşa (1719/20) ve Cânibî Ali Paşa'nın(1740)¹⁵ imzalı resm-i kabul protokollerini¹⁶ kendisine ibraz etmiştir. Bunun üzerine Hattî Efendi de bu makalemizde orijinali ile sunacağımız protokolü yazmıştır.

¹¹ Bk. dipnot 3.

¹² Aktepe, a.g.e., s.61.

¹³ Mustafa Hattî Efendi (1680?-1760) Urfalıdır; 1702 yılında Rakka valisi Çerkes Osman Paşa'ya divan katipliği yapmış ve daha sonra şâir Nâbî'nin kethüdası olmuştur. 1739 Belgrad barışından sonra mevkûfatı olmuş ve bir yıl sonra Rusya'ya ikinci muhaddid olarak vazielendirilmiştir. 1742'de kalyonlar kâtibi ve 1748 yılında Avusturya'ya nişancılık pâyesi ile orta elçi olarak gönderilmiştir.; Müstakimzâde, S., *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, sayı:12, s.554.; Hammer, Josef von, *Geschichte des Osmanischen Reiches (GOR)*, Graz 1963, VIII. Cilt, s.106.; SO, II. Cilt, s.280-281.; Savaş, *Mustafa Hattî*, s.87-88.

¹⁴ Viyana'ya gelen elçiler için, Viyana'ya girmeden önceki son durak. bugünkü Viyana Hava Limanı'nın bulunduğu Schwechat şehriydi. Burada alay tertib edilir ve şehre giren sefâret heyeti elçilerin konuk edildikleri Leopoldstadt'da (Bugün 2. Viyana) Graf Dettingischer Palast'a yerleştirilirdi.; Savaş, s.160 ve 162.; ayrıca, *Wiener Extra Blatt* (Gazete), Nr.41 ve 22.05.1748 tarihli gazete.

¹⁵ Ali Paşa'nın imparatorun huzuruna çıkmasına sıra gelince teşrifat konusunda problem ortaya çıkmıştır; elçi, imparatorun üzerindeki elbisenin eteğini öpmek ve güven mektibini (credential) tahtın yanındaki masanın üzerine bırakıp geri çekilmek istememiş; mektupları imparatorun eline vermek için direktmiştir.; Hammer, Josef von, *Büyük Osmanlı Tarihi (BOT)*, çev.: Vecdi Bürün, İstanbul 1991, VIII. Cilt, s.17-18.

¹⁶ Viyana Devlet Arşivi'nde yapmış olduğumuz araştırmalarda, yalnız Mustafa Hattî Efendi'nin, Sefâretnâmesinden ayrı bir belge olarak muhafaza edilen resm-i kabul protokolünü elde edebildik. Hattî Efendi'nin Sefâretnâmesinde varlığından bahsedilen yazılı protokol belgelerini bulmaya muvaffak olamadık. (YN.)

a) Mehmed Emnî Paşa'nın Resm-i Kabul Protokolü

“Evvelâ Çariçe sarayına vusûlümüzde, cânibi yemînimde mübârek ve mes'ûd nâme-i hümayûn-ı şevket-makrûnu i'lây-i serinde tutarak divân kâtibim ile ma'an bâb-ı dârdan dâhil olduğum gibi, mukâbelemde Çariçe'yi pâyn-i serînde kâ'im bulmalıyım ve yanında karib olduğum hengâmda mübârek nâme-i hümayûn-ı tâcdârîyi istikbâl için hatavât-ı ta'zîm ile reftâra gelmeye muhtâcdur ve nâme-i hümayûnları ben takbîl ve tebcîl ile serime berâber tutarak teslîm için medd-i yed ettiğimde, Çariçe'niz bi'z-zât ve bi-kemâlî'r-rağbeti ve 't-tekrîm kendi eli ile ahz etmeye muhtâcdur ve Çariçe ile rû-be-rû olacak makâm-ı karibe dek rast-reftâr ile varırız ve selâma bedel ellerini kemerime berâber re' ile istimâlden gayrı tavr-ı âherinin südürü tarafımızdan nâ-mutasavverdir.”¹⁷

Osmanlı elçisinin bu ifadelerinden sonra, Rus devlet adamları buna razı olmuşlar, ancak, merâsimin tamamlanmasından, yani mektubu teslim ettikten sonra, geri dönerken birden arkasını dönmeyip, imparatoriçeye hürmeten bir kaç adım, yüzü kraliçeye dönük vaziyette geri çekilmesini elçiden rica etmişler, o da bu ricayı kabul etmiş ve söz vermiştir¹⁸.

V- MUSTAFA HATTİ EFENDİ'NİN RESM-İ KABUL PROTOKOLÜ

Daha öncede belirtildiği gibi, Mustafa Hattî Efendi'nin resm-i kabul protokolü hakkında sefâretnâmesinde malumat vardır, ancak, protokol metni sefâretnâme metni içinde bulunmamaktadır.

“**Madde-i ûlû:** defter-i hedâyâ-yı pâdişâhî ve sûret-i defter-i mükâleme vü muhâtaba ve meclis-i Çasariyye'ye murahhas-ı dühûl olan neferün isimleri beyân olup, elçi efendi hazretlerinin eslâfi-yi resmî üzere alay defteri verilmek.

Madde-i sâniye: Hedâyâ-yı pâdişâhâne olan bi'l-cümle emti'a vü eşyâ koçilere tahmîl ve sahn-ı sâniye vukûf ve ağayân-ı enderûn vesâtatları ile pîş-gâh-ı çasariyyeye nakl ve rü'yet olunmak ve hedâyâ-yı mülûkâneneden olup, zeyn ü licâm ile mükemmel esb-i hümayûn ve yelken-dest olan atlar sahn-ı sâlise îsâl olunup, elçi efendi hazretleri indigi mahalle degin fakat kethüdâ beg ve divân efendisinden gayrı kimse at ile girmemek; hedâyâyı hâmil olan ağaları arz odası mukâbilinde tertîb-hâne makâmında da'vet mahalline dek tevakkuf eylemek.

Mâdde-i sâlise: Elçi efendi hazretleri sa'âdet ile arz odasına girdükde, üç yerde selâm resmin icrâ eylemekdür; ibtidâ, kapudan içeriye dühûletde; sâniyen, ortaya vardukda; sâlisen, mukâbele-i mükâleme makâmında; ba'de dehu pây-tahta Çasar'ın turduğu makâm-ı mahsusda vâki bir kademe üzerüne vaz'-ı kadem eyleyüp, nâme-i hümayûnı pîş-gâh-ı çasariyyede mevzû' safranun üzerüne vaz' eyledükden sonra, yine kademe turduğu mahalle avdet eyleyüp, ba'de zâlik devleteyn-i aliyeteyn beynine lâiyk âdâb ve risâleti ve âyîn-i sefâreti mürâ'ât ile tarafeynde muktezâ-yı hâle göre hitâb u cevâb emri

¹⁷ Aktepe, s.61-63, (V 9/a-9/b)

¹⁸ Sefâretnâmede, Çariçe'nin huzurundaki resm-i kabul anlatılırken, elçinin bu sözü tutup tutmadığına dair bir işaret yoktur.YN.

tamamından sonra elçi efendi hazretleri şevketlü kerâmetlü âl-i Osman pâdişâhı efendimiz hazretlerinin huzûr-î çasariyyeye dostluk ve musâfâtâ binâ'en hedâyâ-yı müllûkâneleri defteri ve vezir-i a'zamlarının mektûblarıdır, deyü yine evvel kademeye vaz'-ı kadem eyleyüp, nâme-i hümmâyûnı vaz' eylediği sofranın üzerine defter ve mektûbı ma'an koymakdur. Ba'dehû hedâyâ-yı pâdişâhâne izhâriyçün kethüdâ beşe işâret idüp, sorguc u mecden mâ'adâ olan hedâyâyı elçi efendi hazretleriyle Çasar beyinde vâki firâş üzerine tertib ü tanzim olnup, sorguc u mec taraf-ı çasariyyeden ta'yin olunan mahâlle vaz' olunmakdur.

Mâdde-i râbi': Taraf-ı çasariyyeden hedâyâ-yı pâdişâhîniün kabûlünü meş'ar-i tahiyet ü senâ vukû'undan sonra, elçi efendi hîn-i vedâ'da Çasar'ın Kabanîçe mesâbesünde olan bâlâ-pûşî tarafını bûs idüp, hîn-i dühûlde olduğu gibi rû-be-rû ric'at ve yine üç terde selâm ve vedâ ile avdet eylemekdür ve yine girildiği gibi tavr-ı emne-üvân ve alay ile azîmet olundukda, kimesneniün üzerinde kat'â silâh ve âlât-ı harbi olmamakdur ve arz odasına Yehûd ve Nasârâ'dan kimse dâhil olmayup, ve dâhil olanlarda kalpaklu kimesne olmamakdur ve anadan toğma Müslümân olmadukca kimse girmemekdür¹⁹.

Avusturya Devlet Arşivi'nde yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde elde ettiğimiz ve Mustafa Hattî Efendi'nin Kraliçe ve Kral nezdinde yaptığı resm-i kabule katılanların yerlerini şematik olarak gösteren belgeleri de bu makalemizin sonuna eklemeyi uygun gördük.

VI- VEDA ZİYARETİ

Osmanlı elçilerine ilk resm-i kabülden sonra veda ziyaretine kadar buldukları ülkenin, özellikle şehrin görmeye değer yerlerini, opera, rasathane ve mesire yerlerini gezdirip gösterdiklerini sefâretnâmelerden öğrenmekteyiz. 1792 yılına kadar yabancı ülkelere giden elçiler muvakkat olarak gönderildiklerinden dolayı, belirli bir müddet sonra İstanbul'a tekrar dönmüşlerdir. Sefâret vazifesinin en son bölümü olan veda ziyareti aynı zamanda, o ülkenin hükümdarından geri dönüş için izin isteme ve kendisine verilecek hediye ve nâmelerin resmen teslim olunduğu ve alındığı merasimdir. Elçilerin sefâret vazifelerini ikmal etmeleri sonucu ülkelerine sağ salım geri dönmeleri hususunda gerekli hassasiyet elçilerin yabancı hükümdara teslim ettikleri nâmede (credential) özellikle belirtilmiştir. Bunların dışında veda ziyaretleri, devletlerin karşılıklı olarak barışın muhafazası ve istihkamı için gereken her türlü şeyin yapılacağına dair sözlü ifadelerin yapıldığı ziyaretlerdir. Zaten elçinin, bulunduğu ülkede ağırlanışı ve kendisine gösterilen itibar, muhatap devletler arasındaki dostluk ve barışın devamına olan isteğin göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Elçiler veda ziyaretine, kral nezdinde yaptığı bir konuşma ile geri dönüş arzusunu belirtir ve bundan sonra kendisine ne zaman yola çıkacakları hususunda bilgi verilerek, gerekli hazırlıklar başlatılır. Sefâret heyetine Osmanlı sınırına kadar refakat

¹⁹ Haus-Hof und Staatsarchiv (HHStA) Viyana, I Türkiye IV.

etmek üzere tahsis olunan görevlilere dönüş güzergahı bildirilir ve elçilerin Osmanlı sınırında teslimi ile, muhatap ülkeye düşen vazife son bulmuş olur. Sefâret heyetinin görevi ise, İstanbul'a döndükten sonra, sadrazama sefâret hakkında verilen ve gerekirse Sultanın huzurunda tekrarlanan rapordan sonra son bulur²⁰.

²⁰ Bu hususta Mustafa Hattî, Sefâretnâmesine eklediği bir yazıda şunları ifade etmektedir: " ..huzûr-ı lâmi'a'n-nûr-ı hüsv-i sâhi-i zuhûrda dahi bi'l-cümle meşhûd u ma'lûmum olan asar u ahvâl yegân yegân takrîr u beyân olunup, hitâm-ı kelâmın mübârek lisân-ı kerâmet-feşân-ı cihânbâniden."Berhurdâr olasin! Şân-ı devleti tekmil itdin."deyü.....", Savaş, s.203.

KAYNAKÇA

- Aktepe, M., *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefâreti ve sefâretnâmesi*, TTK.Yay. Ankara 1989.
- Altınay, A. Refik, *Alimler ve Sanatkarlar*, Kültür Bak.Yay., Ankara 1980.
- Altınay, A. Refik., *Tarih-i Osmâni Encümeni Mecmuası*, VII. ve VIII. Cilt, Sayı:40., s.212-227.
- Atsız, Bedriye, *Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin sefâretnâmeleri*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1978.
- Hammer, Josef von, *Die Geschichte des Osmanischen Reiches*, (GOR), Graz 1963.
- , *Büyük Osmanlı Tarihi (BOT)*, çev.: Vecdi Bürün, İstanbul 1991.
- Karamuk, Gümeç, *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des Osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformaera unter Selim III.*, Bern-Frankfurt 1975.
- Müstakimzade, S., *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928.
- Sanaç, Fuat, *Der Gesandtschaftsbericht Mustafa Efendis die Gesandtschaftsreise nach Wien im Jahre 1730/31*, Doktora Tezi, Wien 1992.
- Savaş, A. İ., *Der Gesandtschaftsbericht des Mustafa Hattî Efendi über die Gesandtschaftsreise nach Wien*, Doktora Tezi, Wien 1989.
- Spuler, Bertold, "Europaeische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad 1739", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, Breslau 1936, XI. Cilt, Heft:3-4, s.180-181.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmâni (SO)*, Heppenheim 1971.
- Unat, F. R., *Osmanlı Sefirleri ve sefâretnâmeleri (OSS)*, neşr.: Prof.Dr. B. S. Baykal, TTK.Yay., Ankara 1992.
- Uçman, Abdullah, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi sefâretnâmesi*, Tercüman 1001 Temel Eser.

MUSTAFA HATTİ EFENDİ'NİN RESM-İ KABUL PROTOKOLÜ

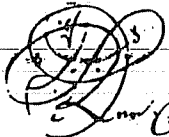
ماده اولی دفترهدایای پادشاهی صورت دفتر مکالمه و مخاطبه و مجلس
چامازبه برخص و حول اولی نفرک اساری بیان الوب ایلی افندی
حضرتینک اسوننی رسمی اوزره الوی دفتری و برملک

ماده ثانیه هدایای پادشاهانه اولی بالجله امتعه و اشیا قویله مجلس
وصحی ناین و قوف و اغایان اندرون و ساظنارله پنکاه چامازبه
نقل و رایت اولنق و هدایای ملوکانه دن الوب زین و لجام الیه مکمل
هاریون و بیکدنست اولی انارصحی نالنه ایصال الوب ایلی افندی حضرتینک
انزکی محله دکین فقط کتخاب و دیوان افندیندن غیره کسه آف الیه
کیرمک هدایای حاصل اولی اغاری عرض اوله سوماق بمنزرتینجانه
مقامنه دعوت محله دن توقف ایملک

ماده نالنه ايجي افندي محمدزي سعادت ايله عرصه او طه كنده كيرد كرم اوج
 يرده سلوم رسمن ابراهيم كدر كه ابتدا قبولن ايجر و دخولن نانبا او طه ايله
 وارد قن نالنه مقابله نكامله مقامن بعن ايجي تخنه جاسار ايجي طور رنجي
 مقام مخصوص واقع بر قدمه اوزرنيه وضع قدم ايبوب نامه ها يوي نيشگاه
 جاسار يده ده موضوع سفره نك اوزرنيه وضع ايد كرن صكه يده قدمه طور
 محله عورت ايبوب بعد نك دولتن غلتي ن بينه لويق آداب و رسالتي
 و ايجي سفارتي مراسم ايله طرفين مقتضاي حاله كوره خطاب و جواب ايجي
 نالنه سكه ايجي افندي محمدزي شوكلو كرامتوا اعنان پار شاهی افندي محمدزي
 حضور جاسار يده به دوستي و مصافحه بناه هدايا ها لو كانه لري دفتر ي وزير
 اعظمن نك مکتوب ايرد يونيه اول قدمه به وضع قدم ايبوب نامه ها يوي وضع
 ايدكي سفره نك اوزرنيه دفتر مکتوبي مفاوق عقيد بعن هدايا ها بنشاهان
 احضار حوان كچه ايكه اشارت ايرد سر غوج و مجدن ماعدار ايجي هدايا ها ايجي
 افندي محمدزي ايله جاسار بينم واقع فراش اوزرنيه ترتيب و تنظيم الهوب
 سر غوج و حج طرف جاسار يده دن يقين اولنان محله وضع اولمقد

ماوه رابع طرف چاسار تبه دن هدا ياي بار نالفاك قبولي مشرخت
وتنا وقوعدن ايج افندي حين وراعم چاسار ان فباينجه مناسبه اولد
بالر پونجى طرفنى پوس ايروب حين زهنون اولديني كهي روبرو جمع
وينه اوج يرده سلام ووداع ايله عوف ايلكند وينه كيد لركي طور اف
عنوان والوى ايله غميت اولدقم كنه نازق اولدقم قطعاً سلام و آلايت
حرب اولماق و عهده او طه سنه يهود و نصار اولن كنه داخل اولموب
و داخل اولنلرده قالكيا و كنه اولما عذر و انارن طوعه مسلمان اولدجه
كجه كير مكند

Schema

Imperial Audience, by His Majesty the Emperor
gnd. Juvell. Junij 1748.

The diagram consists of a large rectangle divided into several smaller sections. At the top is a trapezoidal shape labeled '4'. Below it is a smaller rectangle containing a square labeled '3' and a square labeled '5'. Below that is another rectangle containing a square labeled '7' and a square labeled '2'. The bottom corners of the main rectangle are labeled '7' and '1'. To the right of the diagram, there is a list of numbers: '14', '13: 14', '17', '14:', '14:', '14:'. Below the diagram, there are more numbers: '8:', '16: 15:', '17:', '9: 18: 18: 18: 18: 18: 9: 9:'. Below the diagram is a section titled 'Explicatio Numerorum' with two numbered entries in cursive script.

Explicatio Numerorum

1. Ein Hofal der Kaiser mit seiner Gemahlin und ihren Kindern.

2. Die Kaiserin mit ihren Kindern und dem Hofe.

Mustafa Hattı Efendinin, 10 Haziran 1748 günü Avusturya kraliçesi Maria Theresia ile yaptığı görüşmeyi gösteren şema; HHStA, 1 Türkei IV.

- 3.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa Mulla Şerif Bey'in gıyasetinde.
- 4.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 5.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa. İsmail Paşa İnternuntius İsmail Sultan.
İnternuntius İsmail Paşa ile İsmail Paşa. İsmail Paşa İnternuntius İsmail Sultan.
Audient, İsmail Paşa ile İsmail Paşa. İsmail Paşa İnternuntius İsmail Sultan.
- 6.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 7.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 8.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 9.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 10.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 11.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 12.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 13.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 14.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 15.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 16.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 17.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.
- 18.^ü İsmail Paşa ile İsmail Paşa.

**TÜRK ELÇİSİNİN İMPARATORİÇE NEZDİNDE YAPMIŞ OLDUĞU
RESM-İ KABULÜ GÖSTERİR ŞEMA (10 HAZİRAN 1748)**

- 1) Türk halısı ile örtülmüş saltanat sephası
- 2) Sandalyenin ve imparatoriçenin üzerinde durduğu, yoğun altın ve gümüş renkli ipliklerle bezenmiş İran halısı
- 3) İmparatoriçenin, önünde durduğu masa
- 4) Altın ve mermerden yapılmış sayvan
- 5) Türk elçisinin Sultandan getirdiği name-i hümayunu üzerine koyduğu ve ayrıca imparatoriçenin Sultana göndereceği cevabi mektubun bulunduğu masa
- 6) Altından yapılmış koltuk
- 7) İmparatoriçenin (Masanın önünde) durduğu yer
- 8) Saray ağasının durması gereken yer; fakat, ayaklarından rahatsız olması sebebiyle bu merasime katılamamıştır.
- 9) Diğer saray görevlileri, asilzadeler, Teşrifat Bakanı, gizli müşavirler ve Goldener Vlisse'nin Şövalyeleri.
- 10) Saray ve Devlet Başkanı
- 11) Hantschier adlı askeri birliğin komutanına bağlı özel muhafızlar
- 12) Trabant adlı askeri birliğin komutanına bağlı özel muhafızlar
- 13) Yüksek rütbeli saray kadını
- 14) Saray hizmetçileri ve kadınları
- 15) Türk elçisi (Mustafa Hattı Efendi)
- 16) Saray Komseri ve aynı zamanda Saray Tarcümanı olan şahıs (Graf Ulefeld)
- 17) Divan Efendisi
- 18) Resm-i Kabule katılmalarına müsaade edilen Sefâret heyeti ileri gelenleri.

Ali İbrahim Savaş